

Disertační práce z anglistiky na české a německé univerzitě v Praze v letech 1912–39

Jiřina Popelíková, Marcela Sudková (Praha)

ENGLISH STUDIES DISSERTATIONS AT THE CZECH AND THE GERMAN UNIVERSITY IN PRAGUE BETWEEN 1912 AND 1939

An analysis of topics of dissertation theses submitted at the respective faculties of humanities provides an interesting insight into the character and development of academic disciplines. The article presents an overview of the differences between the German and Czech tradition of English studies at Charles University and the German University in Prague in the years 1912–1939. The focus is on the variation in the number and topics of dissertation theses written by students of both faculties in the context of contemporary doctoral examination regulations.

KEYWORDS

Czech University and German University in Prague, Faculty of Humanities, dissertations, doctoral studies, English studies

KLÍČOVÁ SLOVA

česká a německá univerzita v Praze, filozofická fakulta, disertační práce, doktorské studium, anglistika

1. ÚVOD

Stoleté výročí založení pražské anglistiky, které bylo připomenuto v r. 2012, je jistě téma, které nabízí mnoho látky ke zpracování. Následující text se z této látky zabývá pouze malým výsekem, a sice srovnáním témat disertačních prací studentů anglistiky na české a německé univerzitě v letech 1912–1939. Témata disertačních prací na obou pražských anglistikách mohou, jak doufáme, doplnit dosavadní poznatky o tom, jakým směrem se česká a německá anglistika ubírala a které oblasti se v daném období dostaly do popředí zájmu studentů a jejich pedagogů. Samotný popis disertačních prací bude zasazen do širšího kontextu akademického dění na pražských univerzitách od rozdělení tehdejší Karlo-Ferdinandovy univerzity až do začátku druhé světové války.

2. PRAŽSKÉ UNIVERZITY V LETECH 1882–1918

S platností od zimního semestru 1882 byla 11. dubna 1881 Karlo-Ferdinandova univerzita rozdělena na dvě samostatné univerzity, českou a německou, přičemž na české i německé filozofické fakultě bylo tehdy možné studovat jak vědy humanitní, tak pří-

rodní. Obě pražské univerzity byly v té době považovány za střediska národně a kulturně politické reprezentace obou jazykových společenství. Podobné reformní kroky byly většinou doprovázeny zvýšením národnostně-politického napětí v daném místě a ani Praha nebyla výjimkou. Nacionalistické spory posílila také tzv. Badeniho jazyková nařízení, která postavila na všech úrovních společenského života jednotlivé zemské jazyky na úroveň němčiny (Pešek — Míšková — Hlaváčková, 1997, s. 305–306, 314).

2.1 NĚMECKÁ UNIVERZITA A JEJÍ FILOZOFICKÁ FAKULTA

Německá univerzita byla nejen centrem německé inteligence v Praze, ale zároveň symbolizovala i situaci německé menšiny v Čechách. Bilingvismus přestával být samozřejmostí a v rámci Rakouska-Uherska se postupně vytvářela svébytná národní společenství. Jak uvádí Pešek — Míšková — Hlaváčková (1997, s. 305), hlavním problémem pražské akademické obce byla její naprostá izolovanost. Navzdory tomu, že obě univerzity sídlily ve stejném městě, spolu česká a německá akademická obec prakticky nekomunikovaly.

Jeden z podstatných rozdílů mezi českou a německou univerzitou spočíval ve vztahu profesorů k danému pracovišti. Zatímco pro německé profesory nebyla Praha vrcholem kariéry, ale spíše přestupní stanicí na cestě k prestižnímu místu ve Vídni, čeští profesori si místa na české univerzitě v Praze cenili často víc než místa v zahraničí. I když byla Praha pro německé pedagogy významným bodem kariéry, mnoho z nich odcházelo raději na univerzity do Vídně, Berlína nebo Lipska. S tím souvisely také časté personální změny a nestabilita profesorského sboru, což pro německou univerzitu představovalo značně nepříjemný problém (Pešek — Míšková — Hlaváčková, 1997, s. 307).

Samotná filozofická fakulta pražské německé univerzity měla sice nejméně studentů, zato však představovala nejvíce různorodou fakultu. Byla na tom velmi dobře také co do počtu profesorů, na jednoho habilitovaného pedagoga připadali v průměru pouze dva studenti. Profesorský sbor měl tak dostatek času na vědeckou práci, což se odrazilo i v počtu podaných a obhájených disertačních prací. Do roku 1918 bylo obhájeno 643 disertací, z toho 197 z matematiky a přírodních věd. Mezi humanitními obory vedla germanistika, o anglistice se uvádí, že byla „pozoruhodně silná“ (Pešek — Míšková — Hlaváčková, 1997, s. 316–317).

2.2 ČESKÁ UNIVERZITA A JEJÍ FILOZOFICKÁ FAKULTA

Po rozdělení Karlo-Ferdinandovy univerzity začala na české univerzitě jako první fungovat filozofická fakulta, její pedagogický sbor byl potvrzen už v květnu 1882. Vědecká úroveň oborů ale nebyla vyrovnaná, exaktním a přírodním vědám zatím chyběla tradice. Ve srovnání s německou univerzitou mohla tato situace na jednu stranu vypadat jako nevýhoda, na druhou stranu dostali mladí vědci na české univerzitě jedinečnou příležitost, aby se osvědčili v praxi. Profesorský sbor byl velmi mladý, 70 % z celkového počtu pedagogů dokonce nepřekročilo padesátku (Petráň, 1997, s. 257, 259).

Nejrozsáhlejší a nejdynamičtější byla na fakultě sekce filologická. Z celkového počtu vyučovacích hodin zabírala v 90. letech až 28 % přednášek a 18 % seminářů. Na nerozdělené univerzitě fungoval před rokem 1882 seminář pro románskou a anglic-

kou filologii, na nově otevřené české fakultě však už byla romanistika samostatně; anglistika zůstala na fakultě německé. Anglistika tedy zpočátku na filozofii chyběla, stejně jako germanistika. V letním semestru 1884 začal na české fakultě přednášet soukromý docent Václav Emanuel Mourek, který se zde o čtyři roky později stal mimořádným profesorem a založil germánský seminář. Mourek navíc působil také jako lektor angličtiny, později se k němu na této pozici připojili ještě Josef Václav Sládek a Václav Alois Jung. I když roku 1908 pověřilo ministerstvo mimořádného profesora Josefa Janka, aby vedl přednášky z anglosaské literatury, anglistika se dočkala samostatné katedry až v roce 1912 (Petráň, 1997, s. 274–276).

Většinu absolventů fakulty čekala dráha středoškolského profesora. Tito studenti zakončovali studium státními zkouškami ze dvou nebo tří vybraných oborů, které posléze učili. Státní zkoušky se skládaly před zkušební komisí pro učitelství na gymnáziích. Komisi tvořili vysokoškolští profesori (mj. i Trnka a Mathesius), od fakulty ale byla administrativně oddělena. Podmínky pro dosažení profesury na gymnáziích a reálkách byly poprvé sjednoceny novým zkušebním řádem z roku 1884, který ovšem mezi studenty vyvolal vlnu nespokojenosti, protože zvyšoval počet povinně absolvovaných semestrů ze šesti na osm (Petráň, 1997, s. 274–276).

Fakulta ale nebyla zaměřená jen na studium učitelství, vedla své posluchače také k vědecké práci. Kandidáti na vědeckou dráhu pak zakončovali studium doktorátem z filozofie. Disertační práce a rigorózní zkoušky, které byly podmínkou k udělení doktorátu, nebyly zpočátku nijak časté. Volili je pouze ti studenti, kteří byli rozhodnuti nastoupit na akademickou dráhu a doufali, že v budoucnu získají soukromou docenturu a následně profesuru. Mezi roky 1882/83 a 1886/87 klesl počet disertací z osmnácti na čtyři a až do roku 1888/89 se mezi disertacemi neobjevila žádná práce z moderní filologie nebo literatury. Obrat nastal v 90. letech, kdy začal počet disertací narůstat. Spolu se zaměřením fakulty se měnila i témata prací — zatímco klasická filologie ustupovala do pozadí, vzrůstal naopak počet disertací z historie a moderních evropských i mimoevropských jazyků (Petráň, 1997, s. 297).

3. PRAŽSKÉ UNIVERZITY V LETECH 1918–1939

3.1 NĚMECKÁ UNIVERZITA A JEJÍ FILOZOFICKÁ FAKULTA

Po vyhlášení samostatného Československa se situace pražské německé univerzity pochopitelně změnila. Stala se jedinou státní menšinovou univerzitou v Evropě a toto výjimečné postavení jí zůstalo až do začátku 2. světové války. Roku 1920 zákon o vysokých školách ustanovil, že jedinou právoplatnou dědičkou středověké univerzity je univerzita česká, a německá strana tak byla nucena předat české univerzitě univerzitní insignie i archiv (Pešek — Míšková — Svobodný — Janko, 1998, s. 181–182). Na rozdíl od předchozího období však ustaly národnostní boje, německá univerzita se stala místem moderního odborného vzdělávání německy mluvících odborníků z nejrůznějších oborů a zapisovali se na ni i studenti, kteří by před válkou bývali dali přednost Vídně nebo Budapešti. I přesto měla v letech 1900–1940 česká univerzita oproti německé zhruba dvojnásobek studentů (Pešek — Míšková — Svobodný — Janko, 1998, s. 184).

Z filozofické fakulty se na začátku akademického roku 1920/21 vydělily přírodovědné obory, které přešly pod nově vzniklou přírodovědeckou fakultu; na filozofii zůstaly jen humanitní disciplíny. I když byla německá filozofická fakulta daleko menší než její český protějšek, bylo zde podáno více disertací (1299 na německé oproti 1193 na české fakultě), což do jisté míry odráží odlišné představy studentů o jejich budoucím uplatnění. Němečtí studenti vkládali své naděje do akademické kariéry a volili proto častěji navazující doktorské studium, zatímco absolventi české filozofické fakulty dávali přednost státním zkouškám, které otvíraly dveře k uplatnění ve státním sektoru (Pešek — Míšková — Svobodný — Janko, 1998, s. 190–191).

Malé obory většinou spolupracovaly daleko přes hranice svých specializací, což je dobře vidět právě na seznamu vedoucích a posuzovatelů disertačních prací. Anglistice se mezi válkami na německé univerzitě dařilo, největšího rozvoje dosáhla pod vedením profesora anglické řeči a literatury Adolfa Rottera, který stál v čele katedry až do roku 1945 (Pešek — Míšková — Svobodný — Janko, 1998, s. 192, 196).

3.2 ČESKÁ UNIVERZITA A JEJÍ FILOZOFICKÁ FAKULTA

I když po rozdělení Karlo-Ferdinandovy univerzity začínala česká univerzita skoro z ničeho, brzy měla téměř dvojnásobný počet studentů než univerzita německá. V akademickém roce 1925/26 zde studovalo 42 % českých vysokoškolských studentů, v roce 1935/36 už více než polovina. Po roce 1918 na české univerzitě výrazně vzrostl počet zapsaných cizinců, mezi lety 1921–1924 už jich bylo kolem 19 %. V polovině 30. let klesl počet studentů jiné státní příslušnosti pod 3% a tento stav vydržel až do konce republiky (Havránek, 1998, s. 25).

Pokud jde o samotnou filozofickou fakultu, po oddělení přírodovědných oborů v červnu roku 1920 na ní zůstalo 88 učitelů, v polovině 30. let už zde působilo kolem 150 pedagogů. Ve 20. letech měla fakulta poměrně vysoký počet posluchačů, v průměru 1500 až 1600 na akademický rok, a také vysoký podíl studentek, čímž byla ve srovnání s ostatními fakultami poměrně unikátní. V akademickém roce 1918/19 bylo na fakultě zapsáno 38 % dívek, v roce 1927 jejich počet překročil polovinu a kolem 50 % se pohyboval až do roku 1939. Uchazeček o doktorát bylo však méně, zhruba jedna třetina z celkového počtu doktorandů (Havránek, 1998, s. 26, 121).

Poměrně zajímavá je skutečnost, že až do vydání nového zkušebního řádu roku 1930 nebylo na filozofické fakultě povinné skládat státní zkoušku. Do té doby bylo totiž studium organizované podle rakouských předpisů a tento systém byl co do povinností skládat zkoušky jak na závěr, tak i v průběhu studia, značně liberální. Na střední škole bylo dokonce možné působit bez státních zkoušek. Studenti mohli po absolutoriu, tj. po absolvování osmi semestrů na fakultě, nastoupit na střední školu jako suplenti, a pokud jim toto zařazení stačilo, státní zkouška se po nich nevyžadovala. Ti, kteří se ke státnicím odhodlali, si vybírali ze dvou typů zkušebních skupin. Jednalo se buď o kombinaci dvou rovnocenných předmětů (např. historie — zeměpis), nebo byl jeden předmět hlavní a dva vedlejší. Ve 20. letech končila studium státní zkouškou zhruba třetina studentů a polovina studentek, roku 1930 však nový zkušební řád ustanovil povinnou státní zkoušku pro všechny (Petráň, 1998, s. 155–156).

4. DISERTAČNÍ PRÁCE NA OBOU PRAŽSKÝCH UNIVERZITÁCH

Státní zkoušky byly dokladem toho, že absolvent dané univerzity je vysoce vzdělaným odborníkem ve svém oboru. Kromě předávání znalostí bylo cílem univerzit vést posluchače k tomu, aby si osvojili metody vědecké práce. Součástí státních závěrečných zkoušek byly v rámci humanitních a přírodovědných oborů písemné práce, uchazeči o titul PhDr. pak museli předložit disertační práci podle pravidel aktuálního rigorózního řádu (Havránek — Kučera, 1965, s. 3). Doktorát z filozofie byl čistě akademickým titulem bez jakéhokoli praktického využití, protože neopravňoval držitele k výkonu žádného konkrétního zaměstnání nebo úřadu. Aby se studenti mohli o tento titul ucházet, museli strávit alespoň osm semestrů jako řádně zapsaní posluchači na některé z domácích nebo zahraničních univerzit. V každém semestru si uchazeč musel zapsat určitý počet povinných kurzů plus další seminární a proseminární cvičení. Doktorská promoce pak byla podobně jako státní zkoušky k učitelské aprobaci považována za důkaz ukončení vysoké školy, ačkoli držitelům doktorského titulu nezaručovala odpovídající uplatnění (Härtel, 1984, s. 82–83).

4.1 POŽADAVKY NA DISERTAČNÍ PRÁCE

Předpisy pro vysoké školy Republiky československé (1932) popisují disertační práci jako „psanou neb tištěnou rozpravu, obsahující vědecké zkoumání o tématech volně zvoleném z některého předmětu k oboru filosofické fakulty náležejícího a aspoň jednou učebnou stolicí zastoupeného“. Práce musely být vypracované vědeckou metodou, obsahovat shrnutí dosavadních znalostí a názorů a zpravidla přinášely nové vědecké poznatky. Témata prací vycházela z náplně seminářů a cvičení, od roku 1918 je mohli kromě profesorů vést a posuzovat také soukromí docenti. Pokud bylo shledáno, že práce nevyhovuje požadavkům stanoveným rigorózním řádem, nebyla posuzovateli vůbec přijata a uchazeč o titul byl na čas odmítnut (Havránek — Kučera, 1965, s. 3; Havránek, 1998, s. 191).

Disertace měly být samostatné původní práce, které vycházely ze soudobé znalosti odborné problematiky (Havránek — Kučera, 1965, s. 12). Dle rigorózního řádu z roku 1872 musel uchazeč o doktorát rovněž složit dvě rigorózní zkoušky. První zkoušku skládal doktorand z filozofie, druhou pak z odborné specializace z předmětu pojednání a některého dalšího příbuzného oboru, jehož přednášky kandidát během studia absolvoval. I když musela být obě rigoróza skládaná na stejné univerzitě, bylo možné je skládat v libovolném časovém odstupu. Neúspěšný doktorand měl však povolena pouze dvě opakování, po případném třetím neúspěšném pokusu ztratil možnost získat doktorát na všech univerzitách v Rakousku-Uhersku.

Vzrůstající specializace filozofické fakulty rozšířila možnosti kombinací oborů při doktorských zkouškách, za zkušební obor se považovala každá disciplína, kterou na fakultě zastupovala alespoň jedna stolice. Zajímavá je též skutečnost, že dokud se o doktorát ucházeli především aspiranti na vědeckou dráhu, byla rigorózní pravidla dodržována velmi přísně. Od konce 19. století, kdy se zvyk zakončovat studia doktorátem začal rozšiřovat, začalo postupně docházet ke zmírňování podmínek (Havránek — Kučera, 1965, s. 16).

V březnu roku 1899 byl nový rigorózní řád podruhé redigován, v lednu následujícího roku k němu byly přidány zvláštní instrukce. Tento řád se udržel na české univerzitě až do roku 1953, kdy bylo rigorózní řízení zrušeno. Až do okupace platily výše uvedené rigorózní řády i pro německou univerzitu, poté je nahradily říšsko-německé předpisy. Pokud jde o samotné disertační práce, jejich pojetí bylo převzaté z roku 1872 (Havránek — Kučera, 1965, s. 15).

5. DISERTAČNÍ PRÁCE STUDENTŮ ANGLISTIKY V LETECH 1912-1939

Přehledy podaných disertačních prací přináší nejen doklad o celkovém počtu absolventů vysokých škol v daných akademických letech, ale zároveň poskytují i vhled do rozvoje jednotlivých vědních disciplín. V pracích studentů filozofických fakult obou univerzit se obráží rozdíly v zaměření kateder, rozličnosti přístupů a metod vědecké práce i proměny zájmu studentů o ta která odborná témata. Následující řádky přináší krátké srovnání české a německé anglistiky na základě záznamů o odevzdaných disertačních pracích. Zkoumaná etapa pokrývá období od vzniku samostatné katedry anglické filologie na Univerzitě Karlově v roce 1912 do uzavření českých vysokých škol během druhé světové války.

Údaje zde prezentované vychází ze seznamů disertačních prací Univerzity Karlovy a Německé univerzity v Praze sestavených Marií Tulachovou a Milenou Výbornou (1965). Tyto seznamy poskytují přehled základních údajů o autorech a tématech disertačních prací získaných z fakultních rigorózních protokolů a z dochovaných disertačních prací uložených v Archivu Univerzity Karlovy. Každý záznam obsahuje kromě pořadového čísla disertace vždy jméno a příjmení uchazeče, datum a místo jeho narození, název práce a jména dvou posuzovatelů, kteří práci hodnotili. Za účelem srovnání pražských anglistik byly ze seznamů filozofických fakult obou univerzit vybrány všechny práce, které byly posuzovány nejméně jedním profesorem anglického jazyka či literatury a jejichž název vypovídá o alespoň částečném anglistickém charakteru jejich obsahu. Zahrnuty tak byly nejen práce s čistě anglofonní tematikou, ale i práce komparativní a mezioborové.

5.1 KVANTITATIVNÍ ROZBOR DISERTACÍ Z OBDOBÍ 1912-1939

Ve srovnání s ostatními katedrami obou filozofických fakult nepatřila ani jedna z anglistik v počtech odevzdaných disertací k silně zastoupeným oborům. V období mezi léty 1912 a 1939 bylo na české anglistice podáno k posouzení jedenačtyřicet prací, na anglistice německé pak nalezneme prací padesát. V prvních osmi letech samostatné existence české katedry anglické filologie byly anglistické práce podány pouze tři; od počátku dvacátých let nicméně můžeme v počtech odevzdávaných disertací pozorovat postupný nárůst. V druhé polovině dvacátých a v průběhu třicátých let byly podávány v průměru dvě až tři práce ročně, nejvíce jich pak za jeden akademický rok bylo odevzdáváno čtyři až pět.

Od rozdělení univerzity v roce 1882 do roku 1912 bylo na německé filozofické fakultě napsáno anglistických prací pouze sedm; v samotném roce 1912/13 jich však

nalézáme rovných dvanáct. Na rozdíl od anglistiky české, na níž byla od konce první světové války podávána alespoň jedna disertační práce v téměř každém akademickém roce, můžeme na německé fakultě v počtech odevzdávaných prací pozorovat znatelné výkyvy. Výrazné rozdíly mezi jednotlivými akademickými roky jsou patrné zejména ve dvacátých a třicátých letech, v nichž byla období s relativně vysokým počtem disertačních prací oddělena téměř osm let trvajícím intermezem, v němž nebyly podávány práce téměř žádné (viz tabulka 1).

Akademický rok	Počet disertací na FF		Akademický rok	Počet disertací na FF	
	Česká	Německá		Česká	Německá
1912/13	—	12	1926/27	4	—
1913/14	1	1	1927/28	—	2
1914/15	—	—	1928/29	2	—
1915/16	—	—	1929/30	1	2
1916/17	—	2	1930/31	—	—
1917/18	—	3	1931/32	3	—
1918/19	1	—	1932/33	2	—
1919/20	1	2	1933/34	2	—
1920/21	3	1	1934/35	—	4
1921/22	1	1	1935/36	2	5
1922/23	—	1	1936/37	4	4
1923/24	2	2	1937/38	4	3
1924/25	1	4	1938/39	2	—
1925/26	5	1	Celkem	41	50

TABULKA 1

Většina anglistických prací jak na české, tak německé fakultě byla podávána v jazyce, ve kterém se konala rigoróza, tj. v češtině (35) a němčině (48). Přestože bylo u většiny filologických oborů uchazečům o doktorát rigorózním řádem povoleno odevzdat práci v jazyce, kterému se v rámci své specializace věnovali, pro napsání disertace v angličtině se rozhodovalo jen velmi málo studentů. Na německé fakultě byly z padesáti odevzdaných prací napsány anglicky pouze dvě; na fakultě české bylo zastoupení anglických prací třikrát vyšší, ale přesto nepřesáhlo více než sedm procent všech podaných disertací v tomto období.

Mezi uchazeči o doktorát můžeme pozorovat vcelku rovné zastoupení žen a mužů. Z jedenačtyřiceti doktorandů na české anglistice bylo žen jedenadvacet, na anglistice německé pak z celkového počtu padesáti uchazečů nalezneme žen dvacet tři. Ve srovnání se souhrnnými počty uchazeček o doktorský titul na obou filozofických fakultách, v rámci kterých podíl žen mezi doktorandy dosahoval jen zhruba 30 %, se jedná o relativně vysoké číslo (viz výše). Většina diplomandů pocházela z oblasti dnešní České republiky, a to jak na fakultě české (35), tak německé (42). Velmi výrazné je přitom zastoupení studentů z mimopražských regionů (na anglistice české 23, na německé dokonce

34). Mezi uchazeče narozené v cizině patřili na české anglistice studenti z evropských i mimoevropských států, včetně zemí anglosaských. Mezi jmény doktorandů nalezneme po jednom studentovi z Rakouska a Británie, po dvou z Ukrajiny a USA. Na německé anglistice se o doktorát ucházeli pouze studenti z oblastí střední a východní Evropy, zejména z Rakouska (4), dále pak z Polska (1), Slovenska (1), Ukrajiny (1) a Ruska (1).

Disertační práce s anglofonní tematikou bývaly posuzovány jednak profesory anglistiky, jednak profesory příbuzných filologických oborů, nejčastěji germanistiky a srovnávacích dějin a literatury, výjimečně pak romanistiky nebo slavistiky. Slavisté a profesori srovnávacích dějin nejčastěji posuzovali práce komparativní či mezioborově laděné, ale mohli hodnotit i práce čistě anglistické. Na české anglistice byli hlavními posuzovateli profesori Vilém Mathesius (40) a Bohumil Trnka (17), zejména mezi léty 1912 a 1928 hodnotil značnou část prací též profesor německé řeči a literatury Josef Janko (20). Po jedné práci hodnotili germanista Arnošt Kraus, slavista Jiří Horák a bohemista Miloslav Hýsek, tři práce pak literární komparatista Václav Tille. Na německé filozofické fakultě hodnotili disertační práce nejčastěji anglisté Rudolf Brotanek (18), Adolf Rotter (16), Otto Funke (12) a Leo Hibler (4). Druhými posuzovateli bývali jmenováni obvykle germanisté, a to zejména profesori starší německé řeči a literatury Ernst Schwarz (13), Primus Lessiak (12), Adolf Hauffen (8), Erich Gierach (6) a August Sauer (1). Mezi posuzovatele z dalších oborů patřili literární komparatista Josef Wihan (5), romanista Emil Freymond (3), slavista Gerhard Gesemann (1) a muzikolog Heinrich Rietsch (1).

5.2 TEMATICKÝ ROZBOR DISERTACÍ Z OBDOBÍ 1912–1939

Nenalézáme-li příliš mnoho rozdílů mezi oběma fakultami v počtech odevzdaných disertačních prací, v samotných tématech již lze vysledovat odlišnosti relativně výrazné. V pracích německé anglistiky můžeme do druhé poloviny dvacátých let pozorovat výraznou převahu prací filologických. Na rozdíl od anglistiky české, na které se studenti věnovali výhradně současnému jazyku a novější literatuře, byla pozornost německých doktorandů zpočátku soustředěna zejména na tematiku staro- a středoanglickou (17). Práce se zabývaly převážně rovinou fonetickou (uvedme např. *Die r-Metathese im Englischen*; *Lautlehre der altenglischen Passio Beatae Margarethae*; *Der Lautstand in Christian Ludwigs deutsch-englischer Grammatik*) a morfologickou (kupř. *Das starke Zeitwort im Cursor Mundi*; *Aktionsarten des Verbums in Aelfrics Homilien*; *Untersuchungen über das englische Pronomen in Texten des 12. und 13. Jahrhunderts*), ale nalezneme mezi nimi i studie lexikální (*Das lateinische Wortmaterial in der Dramen Ben Johnsons*; *Studien zur Lehnübersetzung im Altenglischen*) a syntaktické (*The Word-Order in Cynewulf*; *Die Satzverknüpfung durch Unterordnung im Orrmulum*). Zvláštní místo pak zaujímá jedna samostatná práce religionisticko-historická (*Die Heiligen Englands*).

Z jedenačtyřiceti disertačních prací studentů české anglistiky jich bylo jazykovědné problematice věnováno pouze pět — dvě fonologické (Josef Vachek, *O fonologické povaze dvojhlasek, zvláště anglických*; Gertruda Löwyová, *Statické kolísání výslovnosti v jihoanglickém standardu*), dvě morfologické (Božena Pospíšilová, *Slovesný vid v češtině a angličtině*; Ivan Poldauf, *Pasivum a vazby zájmové účasti*) a jedna zabývající se problematikou anglického pravopisu (Wanda Eisenkollová, *Dnešní stav anglického*

pravopisu ve srovnání s jinými evropskými systémy a stručný nástin snah o jeho reformu). Ostatní práce spadají do oblasti literární a kulturní s přesahem do tematiky filozofické, sociologické a estetické.

Většina disertací z tohoto období se zaměřuje především na literární díla britských spisovatelů 18., 19. a 20. století. K oblíbeným autorům patřil především H. G. Wells, kterému bylo věnováno celých šest prací; z dramát byla nejčastěji zkoumána díla W. Shakespeara a G. B. Shawa. Mezi tituly jednotlivých disertací nalezneme též práce věnované anglickému romantismu nebo jeho myšlenkovým odrazům (*Taine Brandes a Courthope jako kritici anglické romantiky; Svoboda v životě a díle lorda Byrona a P. B. Shelleyho; Krise estetického myšlení u Johna Ruskina, Matthew Arnolda a Waltera Petera; Thomas Carlyle a romantika; Poměr romantických a realistických prvků v díle Charlotty Bronteové*), silně zastoupené jsou i práce zabývající se realismem (jmenujme kupř. *Charles Dickens' Philosophy of Human Life; Peasantry in the Works of Thomas Hardy; Theorie a praxe realismu v románu u Johna Galsworthyho a Arnolda Bennetta; Problém formování života v románech George Eliotové; Sociální perspektiva v románech Jane Austenové, její původ a její význam v dějinách anglického románu*). V řadě disertací se setkáváme s tématy, která rozebírají jednotlivá díla nejen z hlediska čistě literárně-vědného a estetického, ale soustředí se i na jejich filosofické či sociální aspekty. Na rozdíl od prací německých se na české anglistice setkáváme i se studii komparativními, které zkoumají anglický vliv na české autory (*K. H. Mácha, The Problem of English Influences upon a Romantic Poet; The Influence of Byron on J. V. Frič*), rozebírají recepci anglicky psané literatury v českých zemích (*Zájem časopisů české moderny o anglickou literaturu; Appreciation of American literature by the Czechs*) či porovnávají práce domácího spisovatele s dílem spisovatele anglického (*Božena Němcová and Charlotte Bronte, Contrasting Conceptions of the Feminine Ideal*).

Z českých doktorandů-anglistů s literárními disertacemi, kteří se později výrazně uplatnili v oboru, je možno zmínit např. literáty Otakara Vočadla (*Anglická kritika shakespeareská a Hamlet*), který ve 30. letech založil anglistiku na Univerzitě Komenského v Bratislavě, Zdeňka Vančuru (*Evoluční filosofie H. G. Wellse a G. B. Shawa*), René Welleka (*Thomas Carlyle a romantika*), Františka Tetauera (*Filosofie Shawova díla dramatického a jeho předmluv*) a Ladislava Cejpa (*Literatura a žurnalistika v theorii a praxi H. G. Wellse*), z neliterátů to byl např. Vilém Fried (*Die Geschichte der Kleistforschung*), a dva pozdější autoři česko-anglických slovníků František Krupička (*Listy Juniovy*), a Jindřich Procházka (*Svoboda v životě a díle lorda Byrona a P. B. Shelleyho*).

Tematika		Disertace české	Disertace německé
lingvistika/ filologie	současná	5	—
	historická	—	17
literatura	současná	15	13
	historická	21	19
jiné		—	1
Celkem		41	50

TABULKA 2

Od konce dvacátých a počátku třicátých let dochází v tématech disertačních prací podávaných na německé anglistice k zásadnímu zlomu, kdy lze pozorovat velmi výrazný odklon zájmu od zkoumání starších vývojových fází anglického jazyka a příklon k moderní literatuře. Poprvé se tak setkáváme s pracemi věnovanými dílu V. Woolfové, W. S. Maughama, R. L. Stevensona nebo A. Huxleyho (*Laurence Stern and Virginia Woolf*; *W. S. Maugham und A. P. Čechov, ein Vergleich*; *R. L. Stevenson und sein Kritiker Frank Swinnerton*; *Aldous Huxley, ein kritischer Versuch*). Německá anglistika se tak začala tematicky výrazně přibližovat anglistice české. Na obou fakultách si v tomto období můžeme povšimnout úplné absence prací didaktických, což lze však částečně vysvětlit čistě akademickou povahou doktorátu filosofie, jehož držitelé vykazovali spíše zájem o vědecké zkoumání jazyka a literatury než o práce věnující se aplikované lingvistice (viz výše).

6. ZÁVĚR

V různorodosti témat odevzdávaných anglistických disertačních prací se zajímavým způsobem zrcadlí směr a rozvoj jazykovědného i literárně-vědného bádání na půdě Univerzity Karlovy a Německé univerzity v Praze. Zatímco na Německé univerzitě můžeme pozorovat silné výkyvy v počtech odevzdávaných disertačních prací dané relativně častými obměnami učitelského sboru, na Univerzitě Karlově lze naopak v počtech obhajovaných disertací vysledovat pomalý, ale stabilní růst. Od založení samostatné katedry anglické filologie na české univerzitě se v disertačních pracích jejích doktorandů setkáváme s důrazem na současný jazyk a novější literaturu, včetně studií srovnávacích. Na německé anglistice se zejména mezi léty 1912 a 1925 naopak setkáváme se silnou tradicí filologickou. Většina prací podaná v tomto období se věnuje starším vývojovým etapám anglického jazyka, zejména pak angličtině staré a střední. Sbližování obou kateder můžeme pozorovat teprve od druhé poloviny dvacátých let, kdy se tematika disertačních prací studentů Německé univerzity začíná připodobňovat tematice zpracovávané na anglistice české. Od třicátých let se zájem německých studentů přesouvá od zkoumání jazykového vývoje k analýze současné britské literatury, čímž se tematicky výrazně přibližuje okruhům zpracovávaným doktorandy na Univerzitě Karlově. V tomto období se také mezi českými doktorandy vynořuje několik klíčových osobností pro vývoj anglistiky v nově vzniklém Československu: Otakar Vočadlo zakládá anglistiku v Bratislavě, Josef Vachek v Brně a Ivan Poldauf v Olomouci.

LITERATURA

HÄRTEL, H. J. (1984): Die beiden Philosophischen Fakultäten in Prag im Spiegel ihrer Dissertationen 1882–1939/45. In: *Die Teilung der Prager Universität 1882 und die intellektuelle Desintegration in den böhmischen Ländern*.

Vorträge der Tagung des Collegium Carolinum in Bad Wiessee vom 26. bis 28. November 1982, München, s. 81–94.

HAVRÁNEK, J. (ed.) (1997): *Dějiny Univerzity Karlovy III*. Praha: Univerzita Karlova.

- HAVRÁNEK, J. (1997): 3. Část 1882–1918. Univerzita, její zřízení, správa a studentstvo. In: J. HAVRÁNEK (ed.), *Dějiny Univerzity Karlovy III*. Praha: Univerzita Karlova, s. 183–206.
- HAVRÁNEK, J. (1998): 1. Část 1918–1945. Univerzita Karlova, rozmach a perzekuce. In: J. HAVRÁNEK — Z. POUSTA (eds.), *Dějiny Univerzity Karlovy IV*. Praha: Univerzita Karlova, s. 19–60.
- HAVRÁNEK, J. — KUČERA, K. (1965): Úvod. In: M. Tulachová, *Disertace pražské university 1882–1953. I*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, s. 3–17.
- HAVRÁNEK, J. — Z. POUSTA (eds.) (1998): *Dějiny Univerzity Karlovy IV*. Praha: Univerzita Karlova.
- PEŠEK, J. — MÍŠKOVÁ, A. — HLAVÁČKOVÁ, L. (1997): 3. Část 1882–1918. Německá univerzita. In: J. HAVRÁNEK (ed.), *Dějiny Univerzity Karlovy III*. Praha: Univerzita Karlova, s. 305–330.
- PEŠEK, J. — MÍŠKOVÁ, A. — SVOBODNÝ, P. — JANKO, J. (1998): Německá univerzita v Praze v letech 1918–1939. In: J. HAVRÁNEK — Z. POUSTA (eds.), *Dějiny Univerzity Karlovy IV*. Praha: Univerzita Karlova, s. 181–212.
- PETRÁŇ, J. (1997): 3. Část 1882–1918. Filozofická fakulta. In: J. HAVRÁNEK (ed.), *Dějiny Univerzity Karlovy III*. Praha: Univerzita Karlova, s. 257–304.
- PETRÁŇ, J. (1998): 1. Část 1918–1945 Filozofická fakulta. In: J. HAVRÁNEK — Z. POUSTA (eds.), *Dějiny Univerzity Karlovy IV*. Praha: Univerzita Karlova, s. 121–162.
- TULACHOVÁ, M. (ed.) (1965): *Disertace pražské university 1882–1953. I*. [Karlova universita; předmluva Jan Havránek a Karel Kučera]. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- VÝBORNÁ, M. (ed.) (1965): *Disertace pražské university 1882–1945. II*. [Německá universita; uspořádal Jan Havránek a Karel Kučera]. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.

Jiřina Popelíková, Marcela Sudková | Ústav anglického jazyka a didaktiky, FFUK | nám. Jana Palacha 2, 116 38 Praha 1

jirina.popelikova@ff.cuni.cz, marcela.sudkova@ff.cuni.cz